

Tahkik ve Tahlilî (haz. Salim Özer, doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, II, 1037, 1039, 1040, 1044; İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (nşr. Abdülgafâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut 1988, VI, 362, 363, 364, 371, 380, 382, 383, 391; Serahsî, *el-Meb-sûṭ*, XIX, 35; XXI, 63, 64, 70, 158, 161, 164-165; Kâsânî, *Bedâ'î'*, II, 313; IV, 125, 202; V, 171; VI, 135-138, 140-142, 144, 145, 146, 151, 239, 248, 249; Burhâneddin el-Mergînânî, *el-Hidâye* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* içinde), X, 169, 185; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 228, 229, 230, 231, 232, 233; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Beyrut 1405/1984, IV, 225-226, 231-232, 261, 262; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İḥkâm fî uşûl'l-ahkâm*, Beyrut 1988, III, 100; Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahrîcü'l-fürû' 'ale'l-uşûl* (nşr. M. Edîb Sâlih), Beyrut 1987, s. 203-207; Nevevî, *Rauzatü'l-tâlibîn* (nşr. Zühreyye eş-Şâvîş), Beyrut 1405/1985, IV, 104, 108; Bâberî, *Şerhu'l-İnâye* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* içinde), VII, 180; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, I, 364-366; İbn Receb, *Tahrîrü'l-kavâ'id ve tahrîrü'l-fevâ'id*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), s. 193; Hatîb eş-Şirbînî, *Muğnî'l-muḥtâc*, Kahire, 1329, II, 125; Kadîzâde, *Tekmilâtü Fethi'l-kadir* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* içinde), X, 140, 152; Derdîr, *eş-Şerhu's-şagîr* (nşr. Mustafa Kemal Vassî), Birleşik Arap Emirlikleri 1410/1989, III, 303, 310-311; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr* (Kahire), VI, 479; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, md. 975-1025; *Mecelle*, md. 706, 708-710, 726, 729, 730, 731, 733, 735, 736, 738, 739-740, 750, 756; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 448; II, 184-185, 207, 210, 211, 212, 214, 311, 369, 373; Ferit Hakkı Saymen – H. Kemal Elbir, *Türk Eşya Hukuku Dersleri*, İstanbul 1963, s. 553; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fî şevbihî'l-cedîd*, Dimaşk 1967-68, III, 32, 37-39, 103, 104; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 622; Şâfiî Abdurrahman Seyyid Avad, *'Akdü'r-rehn fî's-ser'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1398/1978; Bülent Köprülü – Selim Kanetî, *Sınırlı Aynî Haklar*, İstanbul 1982-83, s. 251; M. İsmâil Ebü'r-Reys, *Beyânü mezâhibi'l-fukahâ' fî 'akdi'r-rehn*, Kahire 1406/1986, s. 10, 11, 14, 53-56; M. Fethî ed-Dirîni, *el-Fıkhü'l-İslâmî el-mukâren*, Dimaşk 1407/1987, s. 647, 659; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1989, V, 185, 198, 200-203, 206, 208-209, 210, 227-228, 254, 259, 263, 271, 288; Fahrettin Atar, *İslâm İcra ve İflas Hukuku*, İstanbul 1990, s. 207-208, 218, 219, 221, 223; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991, III, 140, 176; Kemal Oğuzman – Özer Seliçi, *Eşya Hukuku*, İstanbul 1992, s. 781, 783, 829, 830, 877, 881, 890, 895; Halit Çalıs, *İslâm Hukukunda Haksız İktisap* (yüksek lisans tezi, 1995), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 45 vd.; a.m.f., *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, Konya 2004, s. 219-222, 223, 224, 225, 226; Mübârek b. Muhammed ed-Düaylec, *er-Rehn fî'l-fıkhü'l-İslâmî*, Riyad 1420/2000, s. 167-183, 312, 376-379, 533-539, 553-555, 565-584, 684-686, 700, 701; Hasan Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 225-226; İbrâhim ed-Desûkî eş-Şehâvî, "er-Rehn", *ME*, XLV/1 (1973), s. 45-48; a.m.f., "İntifâ'ü'l-mürtehin bi'l-merhûn", a.e., XLV/5 (1973), s. 430-434; Joseph Schacht, "Rehin", *IA*, IX, 670-671; "Rehn", *Mv.F*, XXIII, 175-190.

HALİT ÇALIS – HASAN HACAK

REINAUD, Joseph-Toussaint (1795-1867)

Fransız şarkiyatçısı.

Fransa'nın Lambesc (Bouches du le Rhône) şehrinde doğdu. Burada başladığı tahsilini Aix-en-Provence'ta tamamladı. Doğu dillerini öğrenmek için gittiği Paris'te (1815) Fransa'da modern şarkiyatçılığın kurucusu sayılan Silvestre de Sacy'nin talebesi oldu. 1818-1819'da Fransa'nın Vatikan temsilcisi Kont de Portalis'in sekreteri olarak Roma'da bulundu. Burada kaldığı on altı ay içinde şehirde ve civar yerlerdeki eski eserleri inceledi, arkeolojik araştırmalar yaptı. Paris'e dönünce Haçlı seferleri tarihiyle ilgili eser hazırlayan Fr. Michaud ile yakınlık kurdu. Bu yakınlık onu Haçlı seferleri konusuna yöneltti, bu husustaki Arapça eserleri inceledi ve Michaud'nun çalışmasına önemli katkılarda bulundu. 1824'te Haçlı seferlerine dair önemli yazmaların saklandığı Bibliothèque Royale'in Doğu Yazmaları Bölümü'nde göreve başladı. Silvestre de Sacy'nin ölümü üzerine (1838) Ecole des Langues Orientales Vivantes'ta Arap Dili Bölümü'nün başına geçti. 1847'de Société Asiatique'e başkan oldu. 1858'de Bibliothèque Impériale'in yazmalar bölümü müdürlüğüne getirildi. Nisan 1864'te üstlendiği Ecole des Langues Orientales Vivantes müdürlüğü görevini ve Société Asiatique başkanlığını hayatının sonuna kadar sürdürdü. Reinaud İslâm tarihi ve sanatları, İslâm arkeolojisi, numismatik, Doğu'nun Antik ve Ortaçağ coğrafyası, Doğu-Batı ilişkileri üzerine çalışmalar yapmış; Haçlı seferlerinin yanı sıra Araplar'ın Fransa, Savoie, Piémont ve İsviçre fetihleriyle ilgili eserler yazmıştır. Ayrıca Arap dili, Berberî lehçeleri, Araplar'da harp sanatı hakkında araştırmaları bulunmaktadır.

Eserleri. A) Telifleri. 1. *Description des monumens musulmans du cabinet de M. le Duc de Blacas* (*Monumens arabes, persans et turcs du cabinet de M. le Duc de Blacas* ismiyle de geçmektedir, I-II, Paris 1828). Reinaud, ilk önemli çalışması sayılan bu eserinde Duc de Blacas koleksiyonunda ve diğer müze ve kütüphanelerdeki tarihî eserleri tanıtmış, yer yer bilgi verdiği bu eseriyile İslâmî kitâbe araştırma metodlarına açıklık kazandırmıştır. 2. *Histoire de la sixième croisade et de la prise de Damiette d'après les écrivains arabes* (Paris 1826). VI. Haçlı Seferi hakkında İslâm tarihçilerinin eserlerinden yaptığı tercümelere dayanır. Kitapta

Joseph-Toussaint Reinaud

metinleri aktarılan tarihçilerin kısa biyografileri de yer almaktadır. 3. *Bibliothèque des croisades* (Fr. Michaud ile birlikte, IV, Paris 1829). 4. *Invasions des sarrasins en France et de France en Savoie, en Piémont et en Suisse* (Paris 1836). 5. *Notice historique et littéraire sur M. le Baron Silvestre de Sacy, lué à la séance générale de la Société asiatique* (Paris 1838). 6. *Du feu grégois des feux du guerre et des origines de la poudre à canon: d'après des textes nouveaux* (Ildephonse Fave ile birlikte, Paris 1845; Fuat Sezgin, tıpkıbasım, Frankfurt 2002). 7. *De l'art militaire chez les arabes au moyen âge* (Paris 1848). 8. *Mémoire géographique, historique et scientifique sur l'Inde* (Paris 1849). 9. *Rapport sur le tableau des dialectes de l'Algerie* (Paris 1856). 10. *Notice sur Mahomet* (Paris 1860). 11. *Notices sur les dictionnaires géographiques arabes et sur le système primitif de la numération chez les peuples de race berbère* (Paris 1861). 12. *Mémoire sur le commencement et la fin du royaume de la Mésène et de la Kharacène* (I-II, Paris 1863). Güney Irak'ta yaklaşık 350 yıl hüküm süren ve 224-227 yıllarında Sâsânîler'in ilk hükümdarı Erdeşir tarafından ortadan kaldırılan Meysân-Kerhâ Krallığı hakkındadır. Reinaud bu eserinde krallığın Doğu ile Batı arasındaki ticarî ilişkilerde oynadığı rolü ve Basra körfezi ticareti üzerindeki hâkimiyetini ortaya çıkarmıştır. 13. *Relations politiques et commerciales de l'Empire romain avec l'Asie orientale (l'Hyrkanie, l'Inde, la Bactriane et la Chine)* (Paris 1863).

B) Neşir ve Tercümelere. 1. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*. Eserin ilk yansını Fransızca'ya çevirmiş ve esere Araplar'da coğrafyacılık tarihiyle ilgili geniş bir mukaddime yazmıştır (M. G. de Slane'la birlikte, *Géographie d'Aboulfeda*, I-II, Paris 1840, 1848; Fuat Sezgin, tıpkıbasım, Frankfurt

1985). 2. *Relation des voyages faits par les arabes et les persans dans l'Inde et la Chine dans le IXe siècle de l'ère chrétienne* (I-II, Paris 1845). Süleyman et-Tâcir ve Ebû Zeyd es-Sîrâfî adlı iki seyahatçiden biri tarafından IX. yüzyıl ortalarında kaleme alındığı kabul edilen *Ah̄bârü's-Şîn ve'l-Hind* adlı seyahatnâmenin notlar ve açıklamalarla birlikte tercümesi olup Reinaud esere geniş bir mukaddime yazmıştır. Reinaud ayrıca Harîrî'nin *el-Mağâmât*'ını (*Les séances de Harîrî*, Joseph Naphtali Derenbourg'la birlikte, I-II, Paris 1847-1853), İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil*'inin 491 (1098) yılında Antakya'nın işgaliyle başlayan ve 628 (1231) yılı olaylarıyla sona eren kısmını Etienne-Marc Quatremère, Charles François Defrémery, Barbier de Meynard, William Mac-Guickin de Slane ile birlikte neşre hazırlamış ve Fransızca'ya çevirmiştir (*RHC Or.*, I [1872], s. 187-744; II/1 [1887], s. 1-180).

BİBLİYOGRAFYA :

G. Dugat, *Histoire des orientalistes de l'Europe du XIIe au XIXe siècle*, Paris 1868, I, 186-232; Ebû'l-Kâsim-ı Sehâb, *Ferheng-i Hâverşinâsân*, Tahran 1973, s. 296-297; Necîb el-Akîkî, *el-Müşteşrikün*, Kahire 1980, I, 175-176; Abdurrahman Bedevî, *Meusû'atü'l-müşteşrikîn*, Beyrut 1984, s. 216-222; Mahmûd el-Mikdâd, *Târîhu'd-dirâsâti'l-'Arabîyye fi Fransa*, Küveyt 1413/1992, s. 119, 125; Abdülkerim Özeydin, "el-Kâmil", *DİA*, XXIV, 282.

İSMAİL YİĞİT

REİS

(الرئيس)

Ortaçağ'da bazı İslâm devletlerinde şehirleri yöneten görevlilere verilen unvan.

Sözlükte "başkan, lider" anlamına gelen reis kelimesi, İslâm medeniyeti tarihinde terim olarak IV. (X.) yüzyıldan VI. (XII.) yüzyıla kadar genellikle bugünkü belediye başkanı (reîsü'l-beled) ve vali karşılığında kullanılmıştır. Reislerin daha çok Büveyhîler, Fâtımîler, Selçuklular ve Eyyübîler'in hâkimiyeti altındaki bölgelerde görev yaptıkları, Suriye'deki şehirlerde idarî işler yanında hisbe ve şurta teşkilâtının ifa ettiği çarşı ve pazarların kontrolü, emniyet ve huzurun sağlanması gibi hizmetlerle de yükümlü tutuldukları görülmektedir. Reislerin aynı zamanda vezir olarak tayin edildiği Dimaşk'ta Benî Kilâb'a mensup Süffîoğulları 1096-1154 yılları arasında reislik makamını ellerinde tutmuşlardır. Bu aileden Ebû'z-Zevvâd Müferric, belâgat ve kıtâbet konusunda yeterli olmadığı halde sadece kendisine duyulan güven sebebiyle

le vezir tayin edilmiş, vezirlik ve reisliği birlikte yürütmüş, ancak XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra reislikle vezirlik görevi aynı kişiye verilmemiştir. Halep'te reîsülâhdâslar (milis kuvvetlerinin lideri) aynı zamanda reîsülbeled olarak görev yapmıştır. Dimaşk'taki Süfî ve Temîmî aileleri reislik görevini veraset yoluyla üstlendikleri halde Halep'te reisliğin bu yolla intikal etmediği görülmektedir. Benî Bedî' ailesine mensup bazı kişiler reislik ve vezirlik görevlerini birlikte yürütmüşlerse de iki daire birleştirilmeyip ayrı ayrı çalışmıştır. IV-V. (X-XI.) yüzyıllarda Horasan ve Mâverâünnehir gibi bölgelerde reisler hem devletin hem de halkın temsilcisi olarak görev yaparlardı. Bunlar buldukları şehirlerin meşhur ve önemli simalarıydı. Reisler Büveyhîler ve Selçuklular döneminde Şiraz ve Rey'de, Sâmânîler devrinde Buhara'da önemli siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Nişâbur şehrinde Mikâfîler ailesine mensup reisler Sâmânîler ve Gazneliler zamanında önemli diplomatik görevler üstlenmişlerdir. Dimaşk ve Mısır'daki idarî görevlerini nesiller boyu sürdüren Kalânîsi ailesi halk tarafından seviliyordu. 548'de (1153-54) Dimaşk'ta karışıklıkların çıkması üzerine şehrin reisliğine getirilen İbnü'l-Kalânîsî'nin yeğeni Ebû Gâlib Radîyyüddin Abdülmün'im, akrabalarını yanına alarak şehri dolaşıp halkı ve askerleri yatıştırmış, şehirde huzur ve sükûnu sağlamıştır. Ailenin VIII. (XIV.) yüzyılda bile Dimaşk'ın idaresinde söz sahibi olduğu bilinmektedir.

Reisler bu göreve eşrafın kararı ile, veraset yoluyla veya tayinle gelirdi. Her üç halde de reisliğin siyasi iktidarca onaylanması şarttı. Büyük Selçuklular zamanında reisler merkezi hükümet tarafından tayin ediliyordu. Nizâmülmülk, Ebû Ali Hasan el-Menîî'yi Nişâbur'a reis olarak tayin etmişti. Selçuklu sultanları VI. (XII.) yüzyılda da büyük şehirlere reis tayin etmeye devam etmiştir. VI. (XII.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selçuklular'ın önemli şehirlere sultanın bir temsilcisi sıfatıyla şahne tayin etmeleriyle birlikte reislerin fonksiyonu ve itibarı giderek azalmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu yüzyıldan itibaren kaynaklarda reislerden nâdiren bahsedilmektedir.

Öte yandan reislerin memleketleri dışındaki şehirlere tayin edildiği, Horasan'ın Sebzevâr şehri reisi Hamza'nın XII. yüzyılın ikinci yarısında Tebriz ve Merâğa'da reislik yaptığı, birçok reisin dinî ilimlerde temayüz ettiği hatta "fakih" unvanıyla anıldığı görülmektedir. İsfahan'da reislik yapan Hucendîoğulları ile Buhara'daki Burhanoğulları aslında birer ulemâ ailesiydi.

Birçok yerde reisler sadece şehrin değil o şehrin bulunduğu yörenin de reisleri sayılırdı. Halkını düşmanlara ve zalim idarecilere karşı koruması reislerin en önemli göreviydi. Bu amaçla yöre halkından asker toplama yetkileri vardı. Dimaşk reisi Emînüddeve Ebû Muhammed İbnü's-Süfî 488 (1095) yılında şehrin savunmasıyla meşgul olmuştu. Halk tarafından sevilmeyen, yol kesen, soygunculuk yapan, cina-yet işleyen ve kötü insanlarla iş birliği yapan reislerin de bulunduğu, ancak bunların uzun süre bu görevde kalamadığı belirtilmektedir. Yol yapmak, kanal açmak, surları onarmak gibi imar faaliyetleri de reislerin görevleri arasındaydı.

Reisler genellikle zengin kişilerdi. Nitekim Hemedan reisi Seyyid Ebû Hâşim ile Nesâ reisi İmâdüddin Hamza devrin en zenginleriydi. Nesâ reisinin yaptırdığı külliye fakihler, sûfiler, Ehl-i beyt mensupları ve yolcular için ayrı binalar vardı; bu külliye Moğol istilâsının ilk zamanlarında da faaliyetini sürdürmüştür. Nizâmülmülk *Siyâsetnâme*'sinde reisin evinin kapısının misafirlere, yolculara, ilim adamlarına daima açık olması, Tanrı'nın kullarına hizmet etmesi, elinden geldiği kadar sadaka vermesi gerektiğini söyler. Reislerin yaptıkları hizmetler karşılığında devletten ne şekilde ücret aldıkları konusunda yeterli bilgi yoktur. Muhtemelen kendilerine bir yerin gelirinin tahsis edildiği, ayrıca halkın da vergi ödediği söylenebilir.

Kaynaklarda reislik kurumuyla ilgili bazı ayrıntılı bilgilere rastlanmaktadır. Tuğrul Bey'in 454 (1062) yılında Azerbaycan'daki Hoy şehrine geldiğinde halktan kendisine tâbi olup vergi vermelerini istediği, olumsuz cevap alması üzerine Reis Yûsuf ile yeğeni Mûsâ'yı tutuklayıp Ömer b. Sahtkân'ı reis yaptığı; Berkıyruk'un Rey'de tahta oturduğunda Rey reisi Ebû Müslim'in değerli taşlarla süslenmiş altın bir tacı sultanın başına koyduğu; reis Ebû Müslim'in Hasan Sabbâh'a çok iyi davranan Nizâmülmülk'ü uyardığı ve tutuklanması için seferber olduğu; Irak Selçuklu Sultanı Arslanşah b. Tuğrul'un Hemedan reisi Fahrüddeve'nin kız kardeşi Sitti Fatma Hatun ile evlendiği (Cemâziyelevvel 571 / Kasım-Aralık 1175) ve bir süre Seyyidler'in sarayında oturduğu; 617 (1220) yılında Hemedan'a yaklaşan Moğollar'ı şehrin Seyyidler ailesinden olan reisinin hediyelerle karşıladığı, bundan memnun kalan Moğollar'ın buraya bir şahne tayin edip geri döndükleri, bir süre sonra Moğollar'ın yeniden hediye istemeleri üzerine reisin karşı koyacak güçleri olmadığını belirterek Moğol-